

Východiskem výkladu je otázka, proč se má usilovat o dobro a co dobro je. Husova odpověď sleduje tradici křesťanských učitelů a zvláště Petra Lombarda. Základní kategorií je pro něho **Zákon** (přirozený, Kristův a lidský). Zákon Kristův, který je Pravdou, je dostupný v Písmu a představuje pro Husa nejvyšší mravní imperativ. Obsahuje řadu příkázání, tedy příkazů, zákonů a rad, jež má křesťan zachovávat, aby jednal dobře, tedy mravně, a naplnil lidskou důstojnost, která člověku přísluší jako obrazu božimu.

Důležitou roli v Husově učení sehrálo řešení konfliktu autorit, tedy otázka poslušnosti vůči různým autoritám při jejich střetu s Písmem. Výklad obsahu Písma a jeho uplatnění v pozemské praxi vyžaduje zapojení úsudku člověka, tedy užití svobodné vůle – svědomí. Také roli svědomí věnoval Hus několikrát pozornost. Svobodu svědomí chápal jako právo člověka jednat podle toho, co ve svém svědomí poznává jako správné, svědomí bylo jeho osobním soudcem. Před koncilem v Kostnici Hus svědomím neúspěšně argumentoval (podrobně o tom na s. 61–63).

Autor se dále zabývá problematikou hříchů, které jsou propojené kauzálně (jeden vyvolává další) i ontologicky (jeden obsahuje i další). Závažnost hříšného jednání vedla Husa k výkladu o mechanismu účinného pokání a teorie moci klíčů. Tematika křesťanských cností vycházela v Husově myšlení z učení Johna Wyclifa a souvisela s jeho kritikou církevní disciplíny a apelem na nejvyšší autoritu Písma, jíž nesmí odporovat žádný zákon.

Při četbě Opatrného knihy se historik nejen poučí o názorech Jana Husa na uvedené etické otázky, ale uvědomí si také, že pojmy dnes užívané měly v kontextu středověké učenosti jiný význam. V daném případě je to vedle **Pravdy** (chápané nikoli jako shoda s realitou, nýbrž jako Pravda Boží zachycená Písmem) především pojem **svědomí** a teorie ctností. Sedm křesťanských **ctností** bylo chápáno jako dary Ducha (vlité od Boha nebo získané), které spojovala láska jako nejvyšší ctnost. Hříšník ztrácí ctnosti a milost Boží, i když svátosti poskytované hříšným knězem samy o sobě platnost neztrácejí.

Hus své názory na etické otázky uplatňoval samozřejmě i v praxi, a to především při své kazatelské činnosti. Opatrného knihy ukazuje, že Husovy projevy nabádající k opuštění hříšného života nebyly jen obyčejným „moralizováním“, nýbrž vycházely z hluboce promyšlených představ o propojenosti hříchů a jejich následcích: ztrátě milosti, zásluh a ctností.

Analýza etické problematiky dala tak nahlédnout do souvislosti některých Husových postojů. Umožňuje pochopit jeho jednání a nakonec i jeho rozhodnutí jít na smrt, aby nejednal proti vlastnímu svědomí. Husův důraz na svědomí je považován za jeden z jeho odkazů dnešku.

Blanka Zilynská

doi: 10.14712/23365730.2019.24

Adéla Šmilauerová, Bosí augustiniáni v Čechách jako objednatelé uměleckých děl v 17. a 18. století

Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis.
Historia et historia artium, vol. XXX, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2018,
244 s., ISBN 978-80-7422-639-7

Knihy kunsthistoričky Adély Šmilauerové, která v současné době pracuje jako archivářka Ústředního archivu Českobratrské církve evangelické, přináší první odborné zpracování

raněnovověkých dějin bosých augustiniánů v Čechách,¹ byť se zaměřuje především na jejich roli v oblasti umění. Je potřeba rovnou říci, že i přes menší výhrady, které k monografii mám, ji pokládám za velice zdařilý odborný počín. Kniha skutečně přispěla, jak autorka píše v jejím závěru, do skládky poznání života dalšího z žebrových řádů. Na základě dlouholetého zevrubného výzkumu autorka přinesla opravdu velké množství nových poznatků k tomuto tématu a navíc ukazuje také inspirativní cestu, jak uchopit studium kunsthistorických otázek u žebrových řádů. Monografii jistě ocení nejen historici zabývající se dějinami řeholních řádů v českých zemích, kterým poskytuje vhodný komparativní materiál, ale i širší veřejnost mající zájem o regionální dějiny lokalit, kde řád působil. Ostatně jedním ze záměrů autorky, který ji vedl k sepsání knihy, bylo popularizovat historii klášterů bosých augustiniánů v těchto regionech.

Recenzovaná publikace je upravenou verzí autorčiny disertační práce, která byla obhájena v roce 2016 na Ústavu dějin křesťanského umění (KTF UK) pod vedením profesora Jana Royta. Struktura práce se odvíjí od snahy celistvě vysvětlit problematiku bosých augustiniánů jakožto objednavatelů uměleckých děl. Z tohoto důvodu je v úvodní kapitole popsána nejdříve řádová historie, formace, organizační struktura a spiritualita. Následující oddíl monografie pojednává o vlastních dějinách jednotlivých klášterů (Praha-Nové Město, Tábor, Havlíčkův Brod, Lnáře a Lysá nad Labem), kde je reflektována především otázka jejich působení na okolní společnost. Tuto část knihy spolu s následující pasáží o řádových dobrodincích pokládám za nejvíce přínosnou, vztah kláštera s okolním prostředím je totiž téma, bez kterého nelze interpretovat dějiny žádného mendikantského řádu, jelikož jeho rozkvět či úpadek byl přímo závislý na získávání nových podporovatelů. Bosí augustiniáni kladli důraz v rámci vnějších aktivit zejména na výpomoc v duchovní správě, péči o nemocné (mj. poskytovali bezplatně medikamenty ze svých klášterních lékáren), správu poutních míst a v případě konventu v Havlíčkově Brodě i na pedagogickou činnost (s. 50–52), jelikož při něm provozovali gymnázium. Autorka zde mj. přesvědčivě dokládá, že vzdělávací systém bosých augustiniánů používaný na havlíčkobrodském gymnáziu byl silně inspirován zásadami, které v rámci nižšího školství uplatňoval jezuitský řád. Z hlediska oblasti zájmu časopisu, v němž je tato recenze publikována, je jen škoda, že tomuto tématu není věnováno více pozornosti, což je na druhou stranu plně pochopitelné vzhledem k jinému primárnímu zaměření knihy.

Ve druhé části monografie se již autorka blíže zaměřuje na samotný umělecký mecenát v prostředí řádu bosých augustiniánů, podrobně analyzuje stavební historii a výzdobu jednotlivých konventů, přičemž velká pozornost je soustředěna na obrazové cykly. Na základě zjištění týkajících se toho, kdo hradil vznik jednotlivých uměleckých děl, lze mj. též velmi dobře rekonstruovat síť řádových dobrodinců.

Autorka při zpracování dané problematiky vychází především z pramenů řádové proveniencie, a to zejména z dochovaných analů jednotlivých konventů. To pokládám za trochu problematické v tom, že na základě vlastní zkušenosti práce s obdobnými prameny jiného řeholního řádu (kapucínů) vím, že tyto narativní prameny obsahují velkou dávku stylizace. Ostatně tuto skutečnost si autorka uvědomuje (s. 54–56), a proto je nutné porovnávat jejich

¹ Pouze encyklopedicky na základě většinou již starší literatury poprvé souhrnněji zpracoval dějiny bosých augustiniánů historik Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve*, III/2, Praha 2007, s. 111–144.

vypovídací hodnotu s prameny z druhé strany interakce (jedná se zejména o písemnosti z fondů velkostatků, rodinných a městských archivů), na což ale autorka rezignuje s následujícím odůvodněním: „*Oproti tomu ve výrazně menší míře byly využity prameny z druhé strany (...), což se stalo až nutností vzhledem k tématu i četnosti jejich dochování*“ (s. 15). To lze jistě pochopit vzhledem k časové náročnosti studia těchto zdrojů, nicméně si myslím, vzhledem k množství dochování pramenů řádové provenience (drtivá většina klášterů bosých augustiniánů byla zrušena na konci 18. století), že to není příliš šťastné řešení. Nicméně je otázka, zda by studium pramenů z druhé strany opravdu přineslo nová zjištění, která by teze knihy nějak pozměnila.

Dále pokládám za škodu, že nakladatelství obrazové přílohy zveřejnilo pouze černobíle, obzvláště s přihlédnutím k faktu, že se jedná o kunsthistorickou práci. Nejenže to snižuje vypovídací hodnotu publikovaných hmotných a ikonografických pramenů, ale v řadě případů je v důsledku toho obtížně rozpoznatelný námět na jednotlivých zobrazeních.

Marek Brčák

doi: 10.14712/23365730.2019.25

Josef Smolka ve spolupráci s Janou Vačkářovou a dalšími spolupracovníky Národní knihovny České republiky,

Josef Stepling (1716–1778) v jeho biografiích a bibliografiích

Národní knihovna České republiky, Praha 2018, 241 s.

Není pochyb o tom, že Josef Smolka je současným největším znalcem života a díla Josefa Steplinga, jezuitského učenice, představitele pražské univerzity a „našeho nejvýznamnějšího přírodovědce 18. století“, jak jej Smolka právem nazývá. Smolka se také neobyčejně zasloužil o oživení památky tohoto vědce, a to nejen v souvislosti s připomínkou třístého výročí jeho narození v r. 2016.¹ Nyní předkládá čtenářům překlady dvou Steplingových životopisů z pera Stanislava Vydry a Františka Martina Pelcla a komentovanou bibliografii.

Obě biografie jsou opatřeny podrobným kritickým aparátem, v němž jsou kromě jiného představeny i další osobnosti tehdejší Evropy a komparována některá nejistá svědectví autorů 18. století se závěry pozdějších výzkumů. Největším přínosem této práce je komentovaná bibliografie všech Steplingových prací. I když soupisy jeho tvorby nejsou neznámé, ty nejstarší vznikly už v 18. století, ale tato bibliografie je nejen náležitě revidovaná, ale i důkladně komentovaná. Každému zápisu předchází kopie titulních listů, k latinským či německým názvům je připojen český překlad. K řádnému knihovnickému popisu tisků přispěli spolupracovníci Národní knihovny. V komentářích je stručně nastíněn obsah jednotlivých prací, uvedena místa výskytu v knihovnách, případně i odkazy na další vydání. Z výstižného popisu obsahu i laik pochopí, co je meritem věci, a je možné si učinit představu o stavu tehdejší matematiky, geometrie, trigonometrie, astronomie etc. etc.

Vydavatelé neopomněli ani tzv. tentamina, závěrečné práce předkládané studenty filozofické fakulty. Nejedná se sice o vlastní Steplingovu tvorbu, ale o díla vzniklá v časech,

¹ O konferenci konané zejména z jeho podnětu jsem referovala na stránkách tohoto časopisu: *Konference o jezuitské vědě*, AUC-HUCP 56/2, 2016, s. 131–132. Odkazy na další autorovy práce věnované Josefu Steplingovi jsou obsaženy v recenzované knize v Seznamu sekundární literatury (231–233), kde je v chronologickém pořadí přehled všech prací věnovaných jezuitskému učenci.